

jazykoveda

K CHARAKTERISTIKE VÝCHODOSLOVENSKÝCH NÁREČÍ

Ferdinand Buffa

A. Úvod

Hoci príspevky o východoslovenských nárečiach v dnešnej našej jazykovednej literatúre nebývajú raritou, predsa nemôžeme ešte povedať, že východoslovenské nárečia poznáme už tak dobre ako ktorékoľvek iné slovenské nárečia. Posledne na to poukázal Štefan Tóvik vo svojom väčšom zhrnujúcom príspevku o východoslovenských nárečiach (*Východoslovenské nárečia. Úvod do ich ďalšieho výskumu a štúdia*. Nové obzory VII, 1965, 235–268). Z neho sa dozvedáme, že doterajšie, najmä novšie práce o východoslovenských nárečiach sa týkajú predovšetkým jednotlivých javov alebo ich jednotlivých menších skupín. Celková, ale najmä podrobnejšia, kompletnejšia ich charakteristika nám ešte stále chýba (ib. 236). V našom príspevku by sme sa chceli pokúsiť práve o takúto charakteristiku, pričom vychádzame najmä z materiálu získaného pre *Slovenský jazykový atlas*. Pritom si všímame predovšetkým celovýchodoslovenské nárečové javy a ich súvislosti s ostatnými slovenskými nárečiami. Okrem toho sledujeme aj také javy, ktoré sú rozšírené len na istej oblasti východoslovenských nárečí. Kým prvá skupina celovýchodoslovenských javov charakterizuje východoslovenské nárečia ako celok, druhá skupina javov obmedzená len na istú (väčšiu) oblasť je príspevkom k tomu, ako sa východoslovenské nárečia členia. Vcelku nadväzujeme na svoj predchádzajúci príspevok k tejto problematike (*Východoslovenské nárečia*. Vlastivedný časopis XI, 1962, 109–114). Hoci aj pri našej charakteristike východoslovenských nárečí ťažisko je v ich hláskoslovných a tvaroslovných znakoch, jednako na rozdiel od doterajších podobných opisov prinášame charakterizačný materiál aj z ostatných plánov jazyka, najmä zo slovníka a z oblasti tvorenia slov. Nazdávame sa, že týmto značne získava naša charakteristika na úplnosti, pričom mnohé zo znakov východoslovenských nárečí, ktoré tuhá uvádzame, sa v našej literatúre týmto spomínajú po prvý raz.

K východoslovenským nárečiam ako celku (proti nárečiam stredo-

slovenským a západoslovenským) počítame nárečia, akými hovorí prevažná časť obyvateľov Spiša, Šariša, Abova a Zemplína (s časťou býv. Užskej župy, ktorá je v ČSSR). Približne tu ide o nárečia obyvateľov dnešného Východoslovenského kraja, pravda, bez bývalého Rožňavského okresu (ktorého nárečia podľa väčšiny svojich znakov patria do skupiny stredoslovenských nárečí). Okrem toho sa v tejto oblasti vydeľuje ako samostatná jazyková skupina karpatská oblasť goralského nárečia na severnej časti Spiša a súvislá oblasť ukrajinských nárečí na severnom okraji Šariša a v severovýchodnej oblasti Zemplína. Charakteristika týchto dvoch skupín nárečí sa však vymyká z rámca nášho príspevku.

O tom, že východoslovenské nárečia svojím pôvodom, ďalej celkovým svojím vývojom i charakterom patria do skupiny slovenských nárečí, dnes už niet pochyb. (Pozri o tom J. Liška, *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí*. Martin 1944.) Preto nepokladáme za potrebné zvlášť zdôrazňovať znaky, ktoré ich spájajú s ostatnými slovenskými nárečiami. Obmedzujeme sa teda len na tie znaky, ktoré ich od ostatných slovenských nárečí odlišujú. Okrajové polozenie východoslovenských nárečí a s tým súvisiaci bezprostredný kontakt s jazykovou oblasťou poľskou a ukrajinskou totiž spôsobil už od dávnych historických čias, popri iných momentoch, že vývin niektorých jazykových javov išiel v nich trocha iným smerom ako v ostatných, najmä susedných stredoslovenských nárečiach.

B. Znaký východoslovenských nárečí ako celku

Východoslovenské nárečia ako celok charakterizujú proti ostatným, najmä susedným stredoslovenským nárečiam tieto znaky:

1. Východoslovenské nárečia majú len krátke samohlásky, proti ktorým nestoja dlhé samohlásky alebo dvojhlásky, ako je to v ostatných slovenských nárečiach. Napr. *brazda* (= brázda), *luka* (= lúka), *pisac* (= písať), *šaha* (= siaha), *kuň* al. *koň* (= kôň), *chlib* al. *chleb* (= chlieb) ap. Ostatné slovenské nárečia majú fonologickú kvantitu. Pôvodne však dĺžka bola aj vo východoslovenských nárečiach, o čom svedčia najmä dvojaké tvary typu *koň* – *kuň*, *nož* – *nuž*, *chlev* – *chliv*, *chleb* – *chlib* ap. (o tom bude reč ďalej). Avšak aj stredoslovenské nárečia nezachovávajú kvantitu v pôvodnom rozsahu, resp. mnohé dĺžky známe v západoslovenských nárečiach sa v týchto nárečiach nevyvinuli. Východoslovenské nárečia tvoria teda v tom istý stupeň vývinu v rámci slovenských nárečí (západoslovenské nárečia s maximálnym rozsahom kvantity, stredoslovenské nárečia s obmedzeným rozsahom kvantity a východoslovenské nárečia bez kvantity).

2. Prízvuk vo východoslovenských nárečiach je na predposlednej slabike slova, pričom je značne výraznejší ako napríklad prízvuk stredoslovenský a býva spravidla sprevádzaný charakteristickou intonáciou

(zmenou výšky hlasu); napr. *dobri robotník, dobreho robotníka, dobre-mu robotníkovi* ap. Prízvuk na predposlednej slabike majú aj mnohé stredoslovenské nárečia, kým v západoslovenských nárečiach je prízvuk na prvej slabike slova. (V zásade ide tu o podobný úkaz ako pri kvantite: západoslovenské nárečia majú prízvuk na prvej slabike, stredoslovenské majú ho na prvej i predposlednej, kým východoslovenské nárečia majú prízvuk len na predposlednej slabike slova.)

3. Na mieste pôvodných tzv. jerov býva vo východoslovenských nárečiach najmä v koreni slova najčastejšie *e*, napr. *keďi* (= kedy), *ftedi* (= vtedy), *ocec* (= otec), *ľen* (= ľan), *oves* (= ovos), *chribet* (= chrbát), *zdechla* (= zdochla) ap. Zriedkavejšie býva v uvedených prípadoch iná samohláska, najmä *o*, napr. *moch* (= mach), *von, zo* (= zo; so), *vo, podo, odo, ku* al. *gu, diždž* (= dážd') ap. Podobná situácia je aj v západoslovenských nárečiach, kým v stredoslovenských nárečiach sú častejšie prípady, keď na mieste pôvodných jerov sú popri *e* aj samohlásky *o, a*. Samohláska *e* je vo východoslovenských nárečiach častá aj ako tzv. vkladná hláska, napr. *blazen* (= blázon), *striberni* (= strieborný), *reberko* (= rebierko) ap. (O jednotlivých prípadoch, keď situácia vo všetkých východoslovenských nárečiach nie je jednotná, bude reč neskôr.)

4. Na mieste pôvodného nosového *ę* v bývalých krátkych pozíciách býva vo východoslovenských nárečiach spravidla samohláska *e*, napr. *dzešec* (= desať), *šednuc* (= sadnúť), *ľehnuc* (= ľahnúť), *dvacec* (= dvadsať), *dzekovac* (= ďakovať), *presc* (= priasť), *peta* (= päta), *meki* (= mekký), *me, ce, še* (= ak. sg. ma, ta, sa) ap. V pôvodne dlhých pozíciách je tu však samohláska *a* (pred ktorou po perniciach býva *j*, ako je o tom reč ďalej), napr. *častka* (= čiastka), *šaha* (= siaha), *vzac* (= vziať), *pamjatka* (= pamiatka), *vjazac* (= viazať), *dzevjati* (= deviaty), *(oňi) jedza, noša, robja* (= oni jedia, nosia, robia) ap. V stredoslovenských nárečiach a vo väčšine západoslovenských nárečí je v uvedených prípadoch *a, ä, ia*.

5. Pre východoslovenské nárečia sú typické formy *s o* v slovách *rokita* (= rakyta), *rožeň* (= ražeň), *rosporok* (= rázporok), *rozvora* (= rázvora), *rosnuc* (= rástť), *lokec* (= lakeť), *loňi* (= vlani), *loňski* (= lanský) ap. Viaceré z týchto tvarov sú známe aj v západoslovenských nárečiach, kým pre stredoslovenské nárečia sú typické formy týchto slov *s a*.

6. Pôvodné *e* (resp. *ě*) vo viacerých slovách sa vo východoslovenských nárečiach zmenilo na *a* alebo *o*, napr. *večar* (= večer), *bladi* (= bledý), *cali* (= celý), *čarni* (= čierny), *pčola* (= včela), *čolo* (= čelo) ap. Podobná zmena je známa aj v niektorých stredoslovenských nárečiach, pravda, v iných slovách, v ktorých si východoslovenské nárečia ponechali pôvodnejšie *e*, napr.: stredoslovenské *bolasť* — východoslovenské *boľesc*, strsl. *ďelako* — výchsl. *ďaleko*, strsl. *čakať* — výchsl. *čekac*, strsl. *kričať* — výchsl. *kričec*, strsl. *šop-*

kať – výchsl. *šepkac*, strsl. *totka* – výchsl. *cetka*, strsl. *svo-*
kor – výchsl. *šveker*, strsl. *smotana* – výchsl. *šmetana* ap.

7. Po pôvodných mäkkých perniciach najmä pred samohláskou *a* a v pôvodne dlhých pozíciách vo východoslovenských nárečiach býva *j* v prípadoch ako: *zarabjac* (= *zarábať*), *stavjac* (= *stavať*), *Lipjany* (= *Lipany*), *Kraľovjany* (= *Kraľovany*), *(oňi) robja* (= *robia*), *pjaty* (= *piaty*), *vjazac* (= *viazať*), *pamjatka* (= *pamiatka*) ap. Ostatné slovenské nárečia majú tuná alebo *a* alebo diftong *ia*, ktorý je však odrazom pôvodnej dlhej pozície.

8. Východoslovenské nárečia nepoznajú slabičné *r*, *l*, ale majú namiesto nich spojenia vokálu s konsonantickým *r*, *l*. Najčastejšie to býva spojenie: *ar* (napr. *harlo* = *hrdlo*, *kark* = *krk*, *harsc* = *hrst'*, *karmic* = *krmiť*, *karčma* = *krčma*, *tarh* = *trh*, *harb* = *hrb*, *bardo* = *brdo*, *marznuc* = *mrznúť*, *sarna* = *srna*, *tvardi* = *tvrdý*, *tarhac* = *trhať*, *štvariti* = *štvrtý*, *zarno* = *zrno*, *barloh* = *brloh*, *varkoč* = *vrkoč* ap.), *er* (napr. *šerco* = *srdce*, *perši* = *prsia*, *šmerc* = *smrť*, *cerpec* = *trpieť*, *štverc* = *štvrt'*, *perši* = *prvý*, *verch* = *vrch*, *cerpnuc* = *trpnúť* ap.), *lu* (napr. *dluh* = *dlh*, *slup* = *stĺp*, *slunko* = *slnko*, *dluhi* = *dlhý*, *tlusc* = *tľcť*, *jablučko* = *jablčko*), *ol* (*molha* = *hmla*, *kolbasa* = *klobása*, strsl. *klbása*) ap. (V niektorých takýchto prípadoch je však vo východoslov. nárečiach situácia značne pestrá.) Ostatné slovenské nárečia majú v takýchto prípadoch spravidla slabičné *r*, *l* okrem západoslovenských nárečí, ktoré tiež poznajú spojenia *lu* v slovách typu *dluh* = *dlh* ap. (V podobnom rozsahu ako vo východoslovenských nárečiach vokalizovali sa pôvodne slabičné *r*, *l* aj v susedných poľských a ukrajinských nárečiach, pravda, nie vždy s tými istými sprievodnými vokálmi.)

9. Pre východoslovenské nárečia ako celok je charakteristický výskyt mäkkých *š*, *ž* ako kontinuantov pôvodných *s*, *z* v mäkkých pozíciách (teda pred pôvodnými zmäkčujúcimi vokálmi alebo mäkkými konsonantmi), napr. *sušed* (= *sused*), *šivi* (= *sivý*), *šac* (= *siať*), *zaš* (= *zas*), *švet* (= *svet*), *špivac* (= *spievať*), *šlepi* (= *slepý*), *šňih* (= *sneh*), *žima* (= *zima*), *želeni* (= *zelený*), *vžac* (= *vziať*), *bojažľivi* (= *bojazlivý*) ap. V ostatných slovenských nárečiach je tento jav neznámy. (Známy je v susedných ukrajinských a poľských nárečiach, ale v inej fonetickej realizácii a čiastočne aj v inom rozsahu.)

10. Za pôvodné *šč*, *ždž* (zachované dodnes v západoslovenských nárečiach) je vo východoslovenských nárečiach *šče*, *ždže* v slovách ako *ešče* (= *ešte*), *ščesce* (= *šťastie*), *klišče* (= *kliešte*), *ščipac* (= *štípať*), *diždžovni* (= *daždívny*), *hviždžec* (= *hvižďať*) ap. V stredoslovenských nárečiach vystupuje táto skupina vo forme *št'*, *žd'*, v západoslovenských nárečiach väčšinou ako *šč*, *ždž*. Ide tu teda o zachovanie pôvodnej skupiny, ale v originálnej, domácej fonetickej realizácii.

11. Vo východoslovenských nárečiach je (podobne ako aj vo väčšine západoslovenských nárečí) *c*, *dz* aj v prípadoch ako *dzeci* (= *deti*),

dzevec (= deväť), *chodzie* (= chodiť), *cicho* (= ticho), *cac* (= ťať), *volac* (= volať) ap. Pre stredoslovenské nárečia je v uvedených prípadoch typické *t, d*.

12. Mäkké *ň* je vo východoslovenských nárečiach nielen v tých pozíciách ako v stredoslovenských nárečiach, teda v prípadoch ako *ňe* (= nie), *ňichto* (= nikto), *kuň* (= kôň) ap., ale aj pred sufixom *-ský* (pred ktorým v stredoslovenských nárečiach nastáva alternácia *ň/n*) napr. *koňski* (= konský), *baňski* (= banský), *loňski* (= lonský) ap. a v prídavných menách typu *nižňi* (= nižný), *višňi* (= vyšný), *predňi* (= predný), *zadňi* (= zadný), *ostatňi* (= posledný). Prípady typu *paňski* (= panský), *cigaňski* (= cigánsky), *cigaňstvo* (= cigánstvo), *plaňstvo* (k adj. plani), *sloveňski* (= slovenský), *mliňski* (= mlynský), *meňši* (= menší), *ceňši* (= tenší), *skoňčic* (= skončiť) ap. poukazujú na tendenciu meniť tvrdé *n* pred *s, š, č* na mäkké *ň* (asimiláciou miesta artikulácie).

13. Mäkké *l* sa vo východoslovenských nárečiach dôsledne zachováva v pôvodnom rozsahu (ako vo väčšine stredoslovenských nárečí), teda v prípadoch ako *leňivi* (= lenivý), *lipa* (= lipa), *kudzeľ* (= kúdeľ), *ľudze* (= ľudia) ap. Na rozdiel od mnohých stredoslovenských nárečí vo východoslov. nárečiach nielenže nenastáva striedanie *l/l* pred sufixom *-ný*, v prípadoch ako *ceľni* (= teľný) ap., ba naopak, badať tu tendenciu pred takýmto *-ný* pôvodné *l* mäkčiť, napr. *pekeľni* (= pekelný) od *peklo*, *kosceľni* (= kostolný) od *koscel* al. *koscil* ap. Okrem toho vo východoslovenských nárečiach sa vyskytuje *l* aj v prípadoch ako *veľk* – *viľk* (= vlk), *veľhotni* – *viľhotni* (= vlhký), *oľcha* (= jelša) ap.

14. Pre východoslovenské nárečia je typická zubodrasnová výslovnosť koncového *-l* – podobne ako vo väčšine západoslovenských nárečí – v prípadoch ako *mal*, *vidzeľ* (= videl), *robil* ap. Pre stredoslovenské nárečia je v uvedenom prípade typická výslovnosť takéhoto *-l* ako neslabičné *μ* (teda *maμ*, *viđeu* ap.).

15. Vo východoslovenských nárečiach spoluhlásky *t, d* sú častejšie ako v stredoslovenských nárečiach, v ktorých sa vo viacerých slovách uvedené *t, d* sekundárne zmenilo na *t, d*. A tak je vo východoslovenských nárečiach napr. *tiž* (= tiež), *tišic* (= tisíc), *daleki* (= ďaleký), *jedini* (= jediný) ap. Tvrdé *t, d* je vo východoslovenských nárečiach aj vo viacerých prevzatých slovách, ako je napr. *kaštiľ* (= kaštieľ), *pastir* (= pastier), *tercha* (= ťarcha), *tepša* (= ťapša) ap., ako aj v neskorších prevzatiach zo spisovného jazyka typu *rodiče* (= rodičia), *učitel* (= učiteľ), *raditel* (= riaditeľ) ap. Okrem toho sa vo východoslovenských nárečiach tvrdé *d, t* nemení pred sufixom začínajúcim sa na vokál *e* (kým v stredoslovenských nárečiach tu nastáva striedanie *d/d̄, t/t̄*), napr. *jaderko* (= jadierko), *midelko* (= mydielko), *metelka* (= metielka), *mostek* (= mostík) ap.

16. Vo východoslovenských nárečiach je (podobne ako aj v západo-

slovenských nárečiach) skupina *str* v slovách ako *streda*, *stredni*, *stretnuc* (= stretnúť) ap., kým v stredoslovenských nárečiach v uvedených prípadoch ostala pôvodná skupina *sr* (je tam teda *sreda* = *streda*, *sretnúť* = stretnúť ap).

17. Vo východoslovenských nárečiach sa vo výslovnosti jasne zachováva skupina *tš* v prípadoch ako *mlatši* (= mladší), *bohatši* (= bohatší) ap., kým v stredoslovenských a západoslovenských nárečiach tu nastalo splynutie uvedených dvoch spoluhlások, takže je tu *mlačí*, *bohačí* ap.

18. Pre východoslovenské nárečia je typická forma opytovacieho zámena *co* (podobne ako v západoslovenských nárečiach), kým v stredoslovenských nárečiach je *čo*.

Pri podstatných menách sú pre východoslovenské nárečia ako celok charakteristické najmä:

19. slová stred. rodu zakončené na *-o* typu *vajco* (= vajce), *pleco* (= plece), *lico* (= líce), *poľo* (= pole), *moro* (= more) ap.; podobné zakončenie je známe aj v západoslov. nárečiach; v stršlov. nárečiach bývajú tieto slová zakončené na *-e*;

20. Genitív sg. fem. všetkých typov má vo východoslovenských nárečiach jednotnú koncovku *-i*, napr. (*od*) *ženi* (= ženy), (*z*) *uľici* (= ulice), (*od*) *medzi* (= medze), (*z*) *roľi* (= role), (*z*) *pivňici* (= pivnice), *studňi* (= studne), (*z*) *dlaňi* (= dlane), (*z*) *posceli* (= postele), (*zo*) *žemi* (= zeme), *kudzeľi* (= kúdele) ap.; takéto vyrovnanie je známe aj v iných slovenských nárečiach;

21. gen. sg. mask. zakončených na *-a* má koncovku *-i* (ako fem.), napr. (*od*) *gazdi* (= gazdu), (*od*) *pretsedi* (= predsedu), (*od*) *družbi* (= družbu), (*od*) *mašiništi* (= mašinu) ap.; ostatné slovenské nárečia majú tu zväčša koncovku *-u* (z akuzatívu); iba v niektorých západoslovenských nárečiach je tu ešte pôvodná koncovka *-i*;

22. vo východoslovenských nárečiach sú živé zvláštne vokatívne formy, a to tak pri mužských, ako aj pri ženských substantívach, napr. *minaru!* (= mlynár!), *kovaľu!* (= kováč!), *leňochu!* (= leňoch!), *Janku!* (= Janko!), *gazdo!* (= gazda!), *mašiništo!* (= mašinista!), *ženo!* (= žena!), *mamo!* (= mama!), *šestro* (= sestra!), *Haňo!* (= Hana!), *Zužo!* (= Zuza!) ap.; podobné tvary sú známe aj v západoslovenských nárečiach; stredoslovenské nárečia vo vokatívnej funkcii používajú spravidla nominatívne tvary;

23. dat. a lok. sg. neutier zakončených na *-e*, *-o* (z pôv. *-e*) má spoločnú koncovku *-u*, napr. *na vešeľu* (= na veselí), *v zdravju* (= v zdraví), *po žobraňu* (= po žobraní), *vo vajcu* (= vo vajci), *v šercu* (= v srdci), *na plecú* (= na pleci), *na poľu* (= na poli) ap.; podobne aj dat. a lok. sg. maskulín zakončených na mäkkú spoluhlásku má koncovku *-u*, napr. *na klincú* (= na klinci), *po paľcu* (= po palci), *v marcú* (= marci), *v maju* (= v máji), *na kraju* (= na kraji), *po kaštiľu* (= po kaštieli), *po remeňu* (= po remeni), *na koňu* (= na

koni), *na Spišu* (= na Spiši), *v Šarišu* (= v Šariši) ap.; ostatné slovenské nárečia majú tu koncovku *-i*;

24. inštr. sg. fem. má — podobne ako v západoslovenských nárečiach — koncovku *-u*, napr. *s kosu* (= s kosou), *s paľicu* (= s palicou), *z dlaňu* (= s dlaňou), *pot posceľu* (= pod posteľou) ap.; v stredoslovenských nárečiach je tu koncovka *-ou*;

25. nom. pl. mask. má vo východoslovenských nárečiach typické zakončenie: *ľudze* (= ľudia), *rodiče* (= rodičia), *richtare* (= richtári), *murare* (= murári), *zlodzeje* (= zloději), *gazdove* (= gazdovia), *sinove* (= synovia) ap.; podobné formy sú známe aj v západoslovenských nárečiach; stredoslovenské nárečia tu majú väčšinou formy na *-ia*;

26. gen. a lok. pl. má vo východoslovenských nárečiach pre substantíva všetkých rodov a typov jednotnú koncovku *-och*, napr. (*od, o*) *sinoch* (= od synov; o synoch), (*z, po*) *domoch* (= z domov; po domoch), (*od, o*) *ženoch* (= od žien; o ženách), (*od, o*) *dzecoch* (= od detí; o deťoch), (*z, v*) *mestoch* (= z miest; v mestách) ap.; podobná unifikačia koncoviek (uvádzaná ešte aj v nasledujúcom bode 27 a 28) je známa aj v iných slovenských nárečiach;

27. pre dat. pl. substantív všetkých rodov je jednotná koncovka *-om*, napr. *bratom* (= bratom), *peršom* (= prsiam), *ženom* (= ženám), *dzecom* (= deťom), *mestom* (= mestám) ap.;

28. inštr. pl. substantív všetkých rodov má vo východoslovenských nárečiach jednotnú koncovku *-ami*, napr. *bratami* (= bratmi), *dzecami* (= deťmi), *ženami* (= ženami) ap.;

29. pred koncovkou *-e* nastáva vo východoslovenských nárečiach charakteristická alternácia spoluhlások, a to najmä *t/c* (napr. *na švece* = na svete, *na mosce* = na moste ap.), *d/dz* (napr. *po obedze* = po obede), *ch/š* (*f_pazuše* = v pazuche), *s/š* (*po noše* = po nose), *z/ž* (*po želeže* = po železe), *n/ň* (*vo viňe* = vo víne), *l/l'* (*v mašle* = v masle), *k/c* (napr. *na ruce* = na ruke), *h/ž* (*na nože* = na nohe) ap. Podobné alternácie (väčšinou, pravda, s inými mäkkými protikladmi) sú známe aj v ostatných slovenských nárečiach.

Pre prídavné mená, zámená a číslovky vo východoslovenských nárečiach sú typické:

30. rovnaké formy v lokáli a inštrumentáli sg. typu *o tim dobrim dzecku* (= o tom dobrom decku), *s tim dobrim dzeckom* (= s tým dobrým deckom), *o suchim chlebe* (= o suchom chlebe), *po mojim mužovi* (= po mojom mužovi) ap.; stredoslovenské nárečia majú v lok. koncovku *-om*, západoslovenské nárečia *-ém*;

31. inštrumentál pl. má koncovku *-ima*, napr. *s takima dobrima dzecami* (= s takými dobrými deťmi), *z našima sušedami* (= s našimi susedmi) ap. (ale *z nami*, *z vami*); podobné tvary sú známe aj v iných slovenských nárečiach;

32. privlastňovacie prídavné mená a zámená majú v pl. spoločnú formu na *-o*, napr. *bratovo sinove* (= bratovi synovia), *bratovo dzeci*

(= bratove deti), *sušedovo roľe* (= susedove role), *našo ľudze* (= naši ľudia), *čijo kravi* (= čie kravy) ap.; podobné tvary sú miestami aj v iných slovenských nárečiach;

33. datív zvratného zámena je tu známy len v širšej podobe *sebe* (= *sebe aj si*, teda napr. *kup sebe* = kúp si ap.).

Charakteristickými znakmi slovesa vo východoslovenských nárečiach je najmä:

34. dvojaká forma budúceho času (*budzem* + infinitív alebo *l*-ové prídavné významové slovesa): *budzem robic* alebo *budzem robil (robila)*, *budze špivac* alebo *budze špival (špivala, špivalo)* ap.;

35. všeobecné rozšírenie *l*-ových prídavných prídavných pri slovese typu „spadnúť“ najmä v mužskom rode vo forme: *spadnul* (= spadol), *kopnul* (= kopol), *buchnul* (= buchol), *zamknul* (= zamkol), *vicaľnul* (= vytiahol), *marznul* (= mrzol), *stretnul* (= stretol), *šednul* (= sadol) ap.; podobné tvary sú aj v niektorých stredoslovenských nárečiach;

36. svojské tvorenie nedokonavých a opakovacích foriem pri niektorých predponových slovesách, napr. *pokašľovac* (= pokašľávať), *rozrezovac* (= rozrezávať), *otpratovac* (= odpratávať), *prekopovac* (= prekopávať), *posipovac* (= posypávať) ...; *odučovac* (= odúčať), *vimeňovac* (= vymieňať), *presoľovac* (= presáľať), *odharnovac* (= odhrňáť), *vibehovac* (= vybiehať), *zaučovac* (= zaúčať) ...; *odchilac* (= odchyľovať), *vikrivjac* (= vykrivovať), *vilítac* (= vyletovať), *ňedovirac* (= nedôverovať), *popravjac* (= opravovať) ...; *zapichac* (= zapchávať), *strítac* (= stretávať) ...; *vichodzic* (= vychádzať), *zvodzic* (= zvádzať), *prevožic* (= prevážať), *pojic* (= napájať) ... ap.; ako vidieť, ide o spôsoby tvorenia nedokonavých opakovacích foriem, ktoré sú známe aj v iných slovenských nárečiach, ako aj v spisovnom jazyku, ale pri iných slovesách; rozdiely medzi východoslovenskými nárečiami na jednej a ostatnými slovenskými nárečiami na druhej strane sú tu teda len v inom rozšírení, resp. odlišnej produktivnosti tvorenia uvedených foriem;

37. vo východoslovenských nárečiach sú neznáme opakovacie formy sloves typu *robievať*, *chodievať*, ap.;

38. charakteristické sú infinitívne podoby sloves *strehnuc* (= striehnuť), *ceknuc* (= tiecť), *rosnuc* (= rásť) ap.;

39. 3. os. pl. slovesa *byť* má vo východoslovenských nárečiach podobu *su* (= sú); pre stredoslovenské nárečia je typická forma *sa*, kým v západoslovenských nárečiach býva *sú*.

40. Pre východoslovenské nárečia je typické, že tvary pomocného slovesa (najmä v minulom čase) sa môžu nahradiť osobným zámenom, napr. *ja hladni* (= som hladný), *ti ešče ňevečeral?* (= ešte si nevečeral?), *mi tu šedzeľi* (= my sme tu sedeli) ap.

41. Pri číslovkách sú pre východoslovenské nárečia typické spojenia základných čísloviek aj od 5 vyššie s nominatívom, teda napr. *tri domy* (= tri domy), *pejc kravi* (= päť kráv), *dzešec koruni* (= desať ko-

rún), *šidzem gazdove* (= sedem gazdov) ap.; v ostatných slovenských nárečiach býva pri číslovkách od 5 vyššie počítaný predmet v gen. pl.

42. Predložka *do* sa vo východoslovenských nárečiach (vo význame určenia priestoru, do vnútra ktorého smeruje dej) používa aj s spojením so životnými substantívami, napr. *idzem do sušeda* (= idem k susedovi), *prišol do mne* (= prišiel ku mne), *ňechodz do nas* (= nechod' k nám), *išol do dochtora* (= išiel k doktorovi) ap. V stredoslovenských nárečiach je v tomto spojení predložka *k*.

43. V oblasti slovotvornej charakterizuje východoslovenské nárečia najmä produktivnosť mužských deminutív so sufixom *-ek* (v Zemplíne *-ok*) v slovách ako *haček* (= háčik), *boček* (= bôčik), *chvostek* (= chvostík), *mostek* (= mostík), *potuček* (= potôčik), *ftaček* (= vtáčik), *mešaček* (= mesiačik) ap. Pre stredoslovenské nárečia sú v uvedených prípadoch typickejšie formy so sufixom *-ík*. Podobne pri ženských deminutívach sa vo východoslovenských nárečiach oveľa častejšie využíva sufix *-ka* ako v stredoslovenských nárečiach, kde je bežnejší sufix *-ička* v slovách typu *vodka* (= vodička), *kozka* (= kozička), *kravka* (= kravička) ap.

44. Vo východoslovenských nárečiach je častejšie zastúpený sufix *-ka*, pretože je vo viacerých slovách, ktoré v stredoslovenských nárečiach sú utvorené sufixom *-ica*; ide o prípady typu *prepilka* (= prepelica), *veverka* (= veverica), *kačka* (= kačica), *jaščurka* (= jašterica), *pijavka* (= pijavica), *ložka* (= lyžica), *lavka* (= lavica), *čapka* (= čapica), *nohavki* (= nohavice), *jalovka* (= jalovica) ap.

45. Vo východoslovenských nárečiach sú neznáme pomnožné substantíva bežné v stredoslovenských nárečiach typu *lístie*, *tŕnie*, *perie* ap.; namiesto nich sa tu používajú len plurálové formy (teda *lísce*, *cirňe*, *pire* ap.).

46. Pre východoslovenské nárečia sú typické formy ako *dratev* (= dratva), *marchev* (= mrkva), *kanev* (= kanva), *britev* (= britva) ap., kým v stredoslovenských nárečiach sú tieto slová zakončené na *-va*.

47. Pri adjektívach je pre východoslovenské nárečia charakteristický deminutívny sufix *-utki*, napr. *maľutki* (= maličký), *ceňutki* (= tenučký), *ľekutki* (= ľahučký), *biľutki* (= bielučký) ap.

48. Typicky východoslovenské sú širšie (dôraznejšie) podoby ukazovacieho zámena typu *toten* (v Zemplíne *tot*), *tota*, *toto* (= tento, táto, toto), ďalej formy neurčitého zámena *chtoška*, *coška* (= ktosi, čosi), *đaco*, *dachto*, *dachtori* (= niečo, niekto, niektorý) a nerozšírené podoby opytovacieho zámena *keľo*, *teľo* (= koľko, toľko).

49. Niektoré substantíva majú vo východoslovenských nárečiach charakteristickú rodovosť: muž. rodu sú tu napr. *pec*, *bruch* (= brucho), *topanek* (= topánka), *papuč* (= papuča), *običaj* ap.; žen. rod majú napr. *citrona* (= citrón), *kakava* (= kakao) ap.

50. Pre slovník východoslovenských nárečí sú charakteristické napríklad také substantíva ako *chustka*, *chustečka* (= šatka, šatôčka), *jarec*

(= jačmeň), *kuropka* (= jarabica), *hače* (= žriebä), *tureň* (= veža), *lenča* (= šošovica) ap. Zo slovies typických pre východoslovenské nárečia možno uviesť napr. *trimac* (= držať), *zochabic* (= nechať), *znac* (= vedieť), *onačic* (= ondiat'), *rucic* (= hodiť) ap. Z ostatných slovných druhov môžeme uviesť také prípady ako *barz* (= veľmi), *choľem* (= aspoň), *ta* (= nuž) ap.

Ako sme už uviedli na začiatku, väčšina znakov – a to podstatných – začleňuje východoslovenské nárečia do skupiny slovenských nárečí. Tento fakt, t. j. že východoslovenské nárečia sú slovenské, a to svojím pôvodom i vývinom, sa už dnes všeobecne prijíma, preto sme mu nevenovali pozornosť. Zamerali sme sa teda len na tie znaky východoslovenských nárečí, ktoré ich v rámci slovenských nárečí vyčleňujú ako samostatnú skupinu, najmä v porovnaní so susednými stredoslovenskými nárečiami. Pritom mnohé z uvedených znakov presahujú aj do susedných gemerských nárečí a okrem toho sa vyskytujú aj v mnohých západoslovenských nárečiach, prípadne aj v stredoslovenských nárečiach, ale v inom rozsahu. Iné znaky sú výlučne východoslovenskou špecialitou alebo sú spoločné východoslovenským nárečiam a susedným nárečiam poľským a ukrajinským. Prirodzene, že nie všetky uvedené znaky sú rovnako závažné, a to či už z hľadiska historického vývinu východoslovenských nárečí alebo z hľadiska ich dnešného systému. Jednak ako celok vytvárajú z východoslovenských nárečí veľmi vyhranenú skupinu v rámci slovenských nárečí. Pritom, prirodzene, nejde o nejakú úplne homogénnu skupinu, pretože aj východoslovenské nárečia sa členia na isté väčšie i menšie skupiny a podskupiny, o čom hovoríme ďalej.

C. Členenie východoslovenských nárečí

V rámci východoslovenských nárečí sa veľmi výrazne vyčleňuje ich východná časť, ktorej západná hranica sa približne kryje so západnou hranicou býv. Zemplínskej župy (pričom na východe zahŕňa aj malú časť býv. Užskej župy, ktorá je v ČSSR). Preto budeme tieto nárečia volať zemplínskymi. Týmto sa východoslovenské nárečia rozpadajú na dve väčšie skupiny: na východnú, zemplínsku a na západnú, spišsko-šarišskú (ku ktorej patria aj nárečia býv. Abovskej župy).

Zemplínske nárečia ako celok majú niektoré zvláštne znaky, ktorými sa odlišujú od ostatných východoslovenských nárečí. Sú to najmä tieto:

1. Samohláska *o* (za pôv. *jer*) v sufixoch slov typu: *pisok* (= piesok), *cesnok* (= cesnak), *chlapčok* (= chlapček), *obraščok* (= obrážtek), *skuročka* (= kôročka), *chustočka* (= šatôčka) ap. Ostatné východoslovenské nárečia majú v uvedených prípadoch väčšinou formy *s e* (teda *pisek*, *chlapček*, *skurečka*, *chustečka*, *cesnek* aj *cesnik* ap.). Z ostatných jednotlivostí (pri tzv. *jerových* triedniciach) je pre

zemplínske nárečia charakteristická napr. forma *bačka* (kým v ostatných východoslovenských nárečiach je *bečka*, *bočka*). Samohláska *o* je pre zemplínske nárečia typická aj ako vkladná hláska v slovách typu *vitor* (= vietor), *švekor* (= svokor), *kmotor*, *šator* (= šiator) ap. (kým v ostatných východoslovenských nárečiach sú aj uvedené slová s *e*, teda ako *viter*, *šveker*, *kmoter*, *šater* ap.).

2. Pre zemplínske nárečia je charakteristická zmena *e > i* v slovách typu *obid* (= obed), *šňih* (= sneh), *hňiv* (= hnev), *šidzem* (= sedem), *hvizda* (= hviezda), *hrišic* (= hrešiť), *brih* (= breh), *mišac* (= miešať), *bili* (= biely), *triska* (= trieska), *mľiko* (= mlieko), *dziivka* (= dievka), *ňis* (= niesol), *pik* (= piekol) ap. a zmena *o > u* v slovách ako *vul* (= vol), *bub* (= bôb), *nuž* (= nôž), *hnuj* (= hnoj), *vuz* (= voz), *hura* (= hora), *muh* (= mohol) ap. Táto zmena však zasahuje skoro celý Šariš a severových. časť Spiša (okolie Levoče). Ostatné východoslovenské nárečia, teda prevažná časť Spiša, juhozápadný Šariš a Abov má uvedené slová väčšinou s *e* (*obed*, *šňeh*...) alebo s *o* (*vol*, *bob*...).

3. Pred skupinou *sc* (z pôv. *st*) v zemplínskych nárečiach vzniklo epentetické *j* v slovách ako *boľejsc* (= bolesť), *ňejsc* (= niešť), *kojsc* (= kosť) ap. Tento jav prenikol aj do nárečí severovýchodného Šariša. Ostatné výchoslov. nárečia majú slová tohto druhu bez uvedeného *j*, teda ako *boľesc*, *ňesc* alebo *ňisc* ap.

4. V zemplínskych nárečiach vyskytuje sa *j* aj po spoluhláske *r* (pôv. *mäkkej*) v prípadoch ako *porjadok* (= poriadok), *morjo* (= more), (*oňi*) *varja* (= varia) ap., pričom tieto tvary sú známe aj v priľahlom južnom Šariši a tvar *varja* dokonca v celom Above. V ostatných výchoslov. nárečiach sú uvedené slová bez tohto *j*, teda ako *poradek*, (*oňi*) *vara* ap.

5. Spoluhláska *v* na konci slabiky sa v zemplínskych nárečiach vyslovuje ako neslabičné *u*, napr. *ouca* (= ovca), *lauka* (= lavica), *prauđa* (= pravda), *hňeu* (= hnev), *špiu* (= spev) ap. V ostatných východoslovenských nárečiach sa takéto *v* vyslovuje ako *f* alebo *v* (pred znelou spoluhláskou), teda ako *ofca*, *pravda*, *hňif* alebo *hňef* ap. V súvislosti s tým sa aj predložka *v* vyslovuje v zemplínskych nárečiach ako *u*, teda *u kotlu* (= v kotle), *u varošu* (= v meste), *u vodze* (= vo vode) ap. V ostatných východoslovenských nárečiach sa predložka *v* vyslovuje ako *v/f*.

6. Spoluhláska *s* v skupine *str* sa zmenila v zemplínskych nárečiach na *š* a tak je v nich napr. *štreda* (= streda), *štriblo* (= striebro), *štretnuc* (= stretnúť) ap. V ostatných východoslovenských nárečiach je *streda*, *striblo*, *stretnuc* ap.

7. Z hláskoslovných jednotlivostí je pre zemplínske nárečia charakteristické znenie slov *gu* (= ku), *medži* (= medzi), *vun* (= on), *išče* (= ešte) ap., kým v ostatných východoslovenských nárečiach je *ku*, *medzi*, *un* alebo *on*, *ešce* alebo *ešči* ap.

8. Pre zemplínske nárečia je typická koncovka *-oj* v dat. a lok. sg. mužských a v dat. sg. ženských substantív, napr. *psoj* (= psovi), *chlapcoj* (= chlapcovi), *sinoj* (= synovi); *lukoj* (= lúke), *rukoj* (= ruke), *nohoj* (= nohe) ap.; v ostatných východoslovenských nárečiach je tu v mužskom rode koncovka *-ovi*, v ženskom *-e*.

9. Gen. a dat. sg. prídavných mien, zámen a čísloviek majú v zemplínskych nárečiach svojské koncovky *-oho*, *-omu* (proti koncovkám *-eho*, *-emu* všeobecným v ostatných východoslovenských nárečiach), napr. *dobroho* (= dobrého), *dobromu* (= dobrému), *joho* (= jeho), *jomu* (= jemu), *mojoho* (= môjho), *mojomu* (= môjmu), *bratovoho* (= bratovho), *bratovomu* (= bratovmu), *toho* (= toho), *tomu* (= tomu) ap.

10. Pre prídavné min. času sú v zemplínskych nárečiach charakteristické skrátené formy typu *pik* (= piekol), *ňis* (= niesol), *muh* (= mohol) ap. Tieto formy — podobne ako formy so zmenou *e > i* a *o > u* — presahujú aj do šarišských nárečí. V ostatných východoslovenských nárečiach prevládajú formy typu *pekol*, *mohol* ap.

11. Minulý čas má v zemplínskych nárečiach veľmi charakteristické podoby: *bul mi* (= bol som), *stala mi* (= stala som) ap. V ostatných slovenských nárečiach prevládajú formy typu *bul som*, *stala som* ap.

12. Zo slovníkových zvláštností treba spomenúť také typicky zemplínske slová ako napr. *kozar* (= hríb; v ostatných východoslovenských nárečiach *grib*), *komaňica* (= ďatelina; inde vo východoslovenských nárečiach *trebič*, *trojka*), *valou* (= žľab; v ostatných východoslovenských nárečiach je *žľab*), *birou* (= richtár; inde vo východoslovenských nárečiach *richtar*), *dumac* (= myslieť; v ostatných východoslovenských nárečiach *mišlec*), *metac* (= hádzať; inde vo východoslovenských nárečiach *rucac*), *vec*, *vecka* (= potom; inde vo východoslovenských nárečiach je *potom*) ap.

Nazdávame sa, že nárečia Zemplína majú dosť charakteristických znakov, ktoré nám dovoľujú pokladať ich za samostatnú skupinu v rámci východoslovenských nárečí. Vysvetľujeme si to okrajovosťou zemplínskych nárečí, v ktorých — ako silne archaizujúcich a bezprostredne sa stýkajúcich s inoslovanskými nárečiami — sa mohli vyvíjať isté hlásky alebo tvary trocha ináč ako v ostatných východoslovenských nárečiach. Podrobnú analýzu a zhodnotenie znakov zemplínskych nárečí bude treba urobiť po ich osobitnom štúdiu.

Prirodzene, že ani zemplínske, ani spišsko-šarišské nárečia nie sú jednotné (preto ich voláme „nárečia“), ale sa ďalej členia na menšie a menšie nárečové jednotky. Pre tieto menšie nárečové jednotky je však charakteristické najmä to, že znakov, ktoré ich vyčleňujú v rámci uvedených väčších celkov, je spravidla málo a často sú to nesystémové javy, teda týkajúce sa jednotlivostí. Väčšinou tu ide o menšie jednotky situované na okrajoch väčších nárečových celkov.

Pre väčšinu spišských nárečí je napr. charakteristické *o* v slovách

typu *soľ*, *stol* (= stôl), *koň* (= kôň), *vol* (= vôl), *nož* (= nôž), *stoj!* ap. a formy *s e v* v slovách ako *hňev*, *ľeska* (= lieska), *chľev* (= chliev), *švečka* (= sviečka), *hvezda* (= hviezda), *streblo* (= striebro), *chľeb* (= chlieb), *hňezdo* (= hniezdo), *šňeh* (= sneh), alebo *s je* najmä po perniciach, napr. *bjeli* (= biely), *vjetor* (= vietor), *pjesok* (= piesok), *šmjech* (= smiech), *dzjefka* (= dievka) ap. Uvedené formy však presahujú aj do príľahlej, západnej časti Šariša a do susedného Abova. V tvarosloví niet tuná spoluhláskovej alternácie v tvaroch ženských substantív typu *na luke* (= na lúke), *na nohe*, *pri macoche* ap. Pri slovesách prevládajú neskrátené tvary prídavia typu *pekol* (= piekol), *ňesol* (= niesol) ap.

Pre abovské nárečia (t. j. nárečia bývalého Košického okresu a okresu Moldava nad Bodvou) sú charakteristické okrem foriem *nož* (= nôž) a *hňev* (ako na Spiši) najmä slová s *h* na mieste pôvodného *ch* (napr. *muha* = mucha, *zdehnuc* = zdochnúť; podobne ako miestami v centrálnom Spiši) a výslovnosť *š-ž* na mieste všeobecne východoslovenského *š-ž* (napr. *šeno* = seno, *žima* = zima ap.). Pri slovesách sú tu typické formy *rozumic* (= rozumieť, *kričic* = kričať – ako v juhozápadnom Šariši) a pri substantívach formy typu *v Košici* (= v Košiciach).

Východozemplínske nárečia (približne na východ od Laborca) charakterizujú okrem celozemplínskych znakov ešte napríklad tieto zvláštnosti: výslovnosť zdvojeného *nn* v slovách ako *kamenni*, *slamenni*, *povinnojsc* (= povinnosť), *panna* ap.; výslovnosť *š* v skupine *str* v slovách ako *štriblo* (= striebro), *štreda* (= streda) ap.; koncovka *-oma* v inštr. pl. substantív, napr. *s chlapoma* (= s chlapmi), *z gazdoma* (= s gazdami), *z ušoma* (= s ušami), *zo ženoma* (= so ženami) ap.; 1. os. sg. na *-u*, napr. *mušu* (= musím), *beru* (= beriem), *spadnu* (= spadnem) ap. (ako v severošarišskom nárečí); jednotná forma adjektív pl. na *-i*, napr. *dobri ľudze*, *cudzi majetki* ap. (táto forma presahuje aj do býv. Trebišovského okresu) a gen. pl. substantív typu *chlapou* (= chlapov), *ženou* (= žien), *cehlo* (= tehál) ap.

Okrem toho sa tu výraznejšie vyčleňujú napríklad ešte tieto menšie nárečové celky:

Západná časť Spiša (okolie Lučivnej), susediaca so stredoslovenskou nárečovou oblasťou, má niektoré znaky spoločné so stredoslovenskými nárečiami (slabičné *r*, *l*; dvojhlásky; typ *rakita*, *lakeť*; formy *dobro dzecko* ap.).

Pre nárečie juhozápadnej časti Šariša (okolie Sedlíc) sú charakteristické napr. formy *s o a e (je)* v slovách ako *nož* (= nôž), *hňev*, *bjeli* (ako v spišských nárečiach), ďalej formy sloves typu *cerpic* (= trpieť), *rozumic* (= rozumieť), *ležic* (= ležať) ... a *zhinol* (= zhinul), *minol* (= minul) ap.

Severošarišské nárečia (sev. od Bardejova) charakterizuje napríklad *e-ová* vokalizácia predložiek (napr. *ze žemi* = zo zeme, *ve vodze* = vo vode, *pode mnu* = podo mnou ap.), koncovka *-em* v inštr. sg. mas-

kulín (napr. z *bratem* = s bratom), 1. os. sg. na *-u* (napr. *pujdu* = pôjdem, *mušu* = musím ap., okrem typu *volam*) a 3. os. pl. na *-a* (napr. *pujda* = pôjdu, *muša* = musia, *volaja* = volajú ap.).

Podobných menších nárečových skupín vo východoslovenských nárečiach je, prirodzene, viac. Vzhľadom na okolité podobné skupiny charakterizuje ich spravidla niekoľko znakov, ktoré najčastejšie súvisia s ich okrajovým položením v rámci väčšej nárečovej jednotky, alebo sú to znaky presahujúce zo susedných väčších nárečových celkov. Tak napríklad nárečia bývalej Abovskej župy patria väčšinou svojich znakov do veľkej skupiny spišsko-šarišských nárečí (proti nárečiam zemplínskym). S nárečiami Spiša majú spoločné tvary typu *nož*, *hňev* (proti tvarom *nuž*, *hňiv* prevládajúcim v nárečiach Šariša a Zemplína). S nárečiami centrálného Spiša a južného Zemplína majú spoločné formy typu *muha* (= mucha) a *šeno* (= seno) proti typickým východoslovenským *mucha*, *šeno*. S nárečím juhozápadného Šariša ich spájajú najmä zakončenia slovies typu *rozumic* (proti všeobecne východoslovenskému *rozumec*). Do východnej časti Abova presahujú zemplínske formy typu *dziuka*, *sinoj*, *gu* ap. (proti formám *dzifka*, *sinovi*, *ku* ap., ktoré sú typické pre spišsko-šarišské nárečia, kam celkovým svojím charakterom nárečia bývalého Abova patria).

Ako z našich poznámok vidieť, jednotlivé, najmä menšie nárečové celky majú isté znaky, ktoré ich odlišujú od susedných nárečí, takže sú pre ne typické; iné znaky takýchto celkov presahujú k nim zo susedných nárečí. A tak kompletnú charakteristiku jednotlivých, najmä menších nárečových jednotiek môžeme podať len vtedy, keď poznáme všetky ich charakteristické (najmä systémové) znaky. Hranice jednotlivých znakov sa totiž spravidla nekryjú, ale rozlične prelínajú, takže vzájomné vzťahy jednotlivých, najmä menších nárečových celkov sú veľmi komplikované.

D. Záver

Doterajší materiál o východoslovenských nárečiach nám umožňuje podať — najmä v tradičných oblastiach: v hláskosloví a tvarosloví — ich dosť podrobnú charakteristiku, o ktorú sme sa v tomto príspevku pokúsili. Na základe toho sa nám v rámci slovenských nárečí východoslovenské nárečia vyčleňujú ako ucelená a veľmi výrazná ich skupina. Súvisí to najmä s ich okrajovosťou a tým aj s ich čiastočne odlišným vývinom.

Samotné východoslovenské nárečia sa ďalej členia na dve väčšie skupiny: na východnú skupinu zemplínskych nárečí a na západnú skupinu nárečí bývalej Spišskej, Šarišskej a Abovskej župy. (Pre túto druhú skupinu by sa žiadalo najst' vhodné pomenovanie.) Aj toto rozdelenie východoslovenských nárečí spôsobila — zdá sa — najmä okra-

jovosť nárečí bývalej Zemplínskej župy, a jej pravdepodobne väčšia uzavretosť, čím sa tieto nárečia dosť výrazne oddelili od ostatných východoslovenských nárečí.

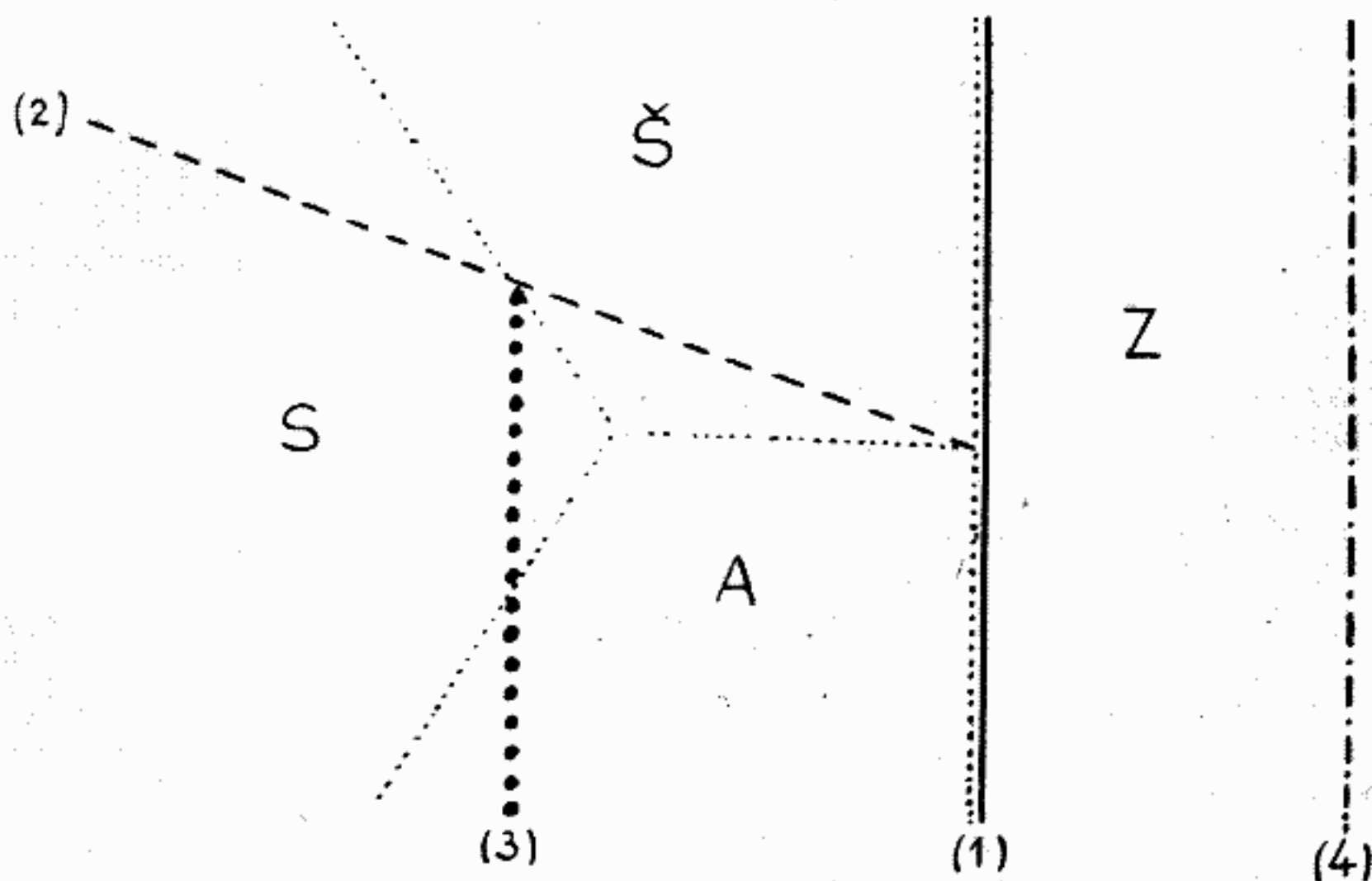
Menej výrazné je ďalšie členenie západnej skupiny východoslovenských nárečí: väčšinu nárečí Šariša charakterizuje presah typicky zemplínskych foriem *kuň*, *obid* proti formám *koň*, *obed* prevládajúcim v nárečiach Spiša a Abova. (Preto v protiklade k zemplínskym nárečiam bolo by azda možné západnú skupinu východoslovenských nárečí volať spišsko-šarišskými nárečiami.) Ako podskupiny by tu teda mohli byť nárečia spišské (presnejšie: spišsko-abovské) a šarišské.

V rámci spišských (alebo spišsko-šarišských) nárečí sa výraznejšie vyčleňuje skupina abovských nárečí (ktorej isté znaky presahujú aj do juhovýchodného Šariša).

V zemplínskych nárečiach má viacero svojských charakteristických znakov ich východná časť proti časti západnej.

Uvedené skupiny a podskupiny sa, prirodzene, členia na ďalšie, drobnejšie nárečové jednotky, z ktorých najpozoruhodnejšie (a z historického hľadiska azda najcennejšie) sú okrajové nárečia.

V schéme zloženie východoslovenských nárečí sa nám javí nasledovne:

S Spiš
Š Šariš

A Abov
Z Zemplín

- hranice bývalých žúp
 ————— (1) izoglosa rozdeľujúca východoslov. nárečia na východnú (zemplínsku) a západnú (spišsko-šarišsko-abovskú) časť
 - - - - - (2) izoglosa rozdeľujúca záp. časť východoslov. nárečí na nárečia šarišské (sev.) a spišsko-abovské (záp. časť)
 (3) izoglosa rozdeľujúca juhozáp. časť východoslov. nárečí na spišské (záp.) a abovské (vých.) nárečia
 - . - . - . (4) izoglosa rozdeľujúca zemplínske nárečia na východnú a západnú časť